

9. Myrnyi, P. (2009). Among the steppes. Tale of truth and injustice. Kyiv : Shkola, 75-106 [in Ukrainian].
10. Myrnyi, P. (2009). Adventure with "Kobzar". Tale of truth and injustice. Kyiv : Shkola, 47-74 [in Ukrainian].
11. Myrnyi, P. (1976). The road from Poltava to Gadyach. Writings in 3 vol. Ed. Broyk, Y. Y. Kyiv : Dnipro, 2, 5-32 [in Ukrainian].
12. Fedina, O.Ya. (1999). Ukrainian folk costume and problems of ensemble in the modern practice of artistic costume design. Decorative and applied art and fine arts. Visnyk Lvivskoi akademii mystetstv. Lviv, 10, 245-251 [in Ukrainian].
13. Myrnyi, P. (2009). A day for the shepherd. Tale of truth and injustice. Kyiv : Shkola, 107-142 [in Ukrainian].
14. Myrnyi, P. (2009). Sleep. Tale of truth and injustice. Kyiv : Shkola, 143-158 [in Ukrainian].
15. Ponomarev, A.P., Artyukh, L.F., Cosmina, T.V. et al. (1993). Ukrainian past: An illustrated ethnographic directory. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
16. Myrnyi, P. (2009). Tale of truth and injustice. Kyiv : Shkola, 159-189 [in Ukrainian].
17. Kolsenyk, P. (1976). Outstanding realist artist. Myrnyi, P. : Writings in 3 vol. Kyiv : Dnepr, 1, 5-24 [in Ukrainian].
18. Sizov, K. L. (2007). Features of the image of man in the works of Panas Myrnyi. Sumy [in Ukrainian].
19. Bodalev, A. A. (2015). Perception of man by man. Moscow: Entsiklopedist-Maximum; SPb : Mir [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 03.09.2017 р.

УДК 008:: [130.2 + 378]

Дульська Оксана Володимирівна
здобувач Київського національного
інституту культури і мистецтв
dulskay@meta.ua

ГУМАНІЗАЦІЯ АНТИЧНО-ТЕОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО СТАНДАРТУ ОСВІТИ

Мета дослідження – проаналізувати та систематизувати трансформацію гуманітарно-природничих знань античної освіти в середньовічний західноєвропейський стандарт високого зразку, що формує морально-естетичну, глибоко духовну особистість. **Методологія дослідження.** На основі евристичного та дедуктивно-індуктивного методів дослідження сучасної зарубіжної та вітчизняної історіографії узагальнено гуманістично-дидактичний зміст навчально-методичного забезпечення програми середньовічної університетської освіти. **Наукова новизна дослідження.** Вперше в культурологічній вітчизняній науці робиться спроба узагальнити соціально-філософські, історичні, педагогічні парадигми античного та теологічного світоглядів у університетській освіті, яка відіграла головну роль у гуманізації суспільства взагалі та формуванні глибоко духовної, морально-естетичної людини зокрема. **Висновки.** Сучасне культурологічне переосмислення антично-теологічного світогляду виявило, що середньовічні університети пришвидшили процес зародження в Західній Європі світської інтелігенції, високоосвіченої, гуманістичної еліти, яка була наповнена античним природничо-гуманітарним знанням та схоластично-філософським світоглядом, що відіграло важливу роль у культурному розвитку цивілізації.

Ключові слова: університет, середньовіччя, медієвістика, схоластика, інтелектуальна еліта, Західна Європа.

Дульская Оксана Владимировна, соискатель Киевского национального университета культуры и искусств

Гуманизация антично-теологического мировоззрения западноевропейского стандарта образования

Цель исследования – проанализировать и систематизировать трансформацию гуманитарно-естествоведческих знаний античного образования в средневековый западноевропейский стандарт высокого образца, который формирует морально-эстетическую, глубоко духовную личность. **Методология исследования.** На основе эвристического и дедуктивно-индуктивного методов исследования современной зарубежной и отечественной историографии обобщить гуманистически-дидактическое содержание учебно-методического обеспечения программы средневекового университетского образования. **Научная новизна** исследования заключается в том, что впервые в культурологической отечественной науке осуществляется попытка обобщить социально-философские, исторические, педагогические парадигмы античного и теологического мировоззрений в университетском образовании, которое сыграло главную роль в гуманизации общества в целом и формировании духовного, морально-эстетического человека в частности. **Выводы.** Современное культурологическое переосмысление антично-теологического мировоззрения выяснило, что средневековые университеты ускорили процесс зарождения в Западной Европе светской интеллигенции, высокообразованной, гуманистической элиты, которая была наполнена античным естественно-гуманитарным знанием и схоластично-философским мировоззрением, что сыграло важную роль в культурном развитии цивилизации.

Ключевые слова: университет, средневековье, медиевистика, схоластика, интеллектуальная элита, Западная Европа.

Dulska Oksana, external PhD student, Kyiv National University of Culture and Arts

Humanization of the antique theological outlook in the Western European Education

Purpose of the research is to analyze and systematize the transformation of the humanities and natural knowledge of ancient education into the medieval Western European standard, which forms a morally aesthetic and deeply spiritual personality. **Research methodology.** The humanistic-didactic content of the learning and teaching support of the medieval university education program was generalized, on the basis of heuristic and deductive-inductive methods of research of current foreign and national historiography. The **scientific novelty** of the research lies in the fact that in the national cultural science it is the first attempt to generalize the socio-philosophical, historical and pedagogical paradigms of the ancient and theological worldviews in the university education, which was integral to the society humanization and the formation of a deeply spiritual, moral and aesthetic person. **Conclusions.** The modern cultural re-thinking of the ancient theological outlook revealed that medieval universities accelerated the beginning of secular intellectuals, a highly educated, humanistic elite in the Western Europe, filled with the antique natural and humanitarian knowledge and scholastic philosophical outlook, which was integral to the cultural development of civilization.

Keywords: university, the Middle Ages, medievalism, scholasticism, intellectual elite, Western Europe.

Актуальність теми дослідження. Центричним для сучасної системи освіти, як і в антично-середньовічний період, був і залишається блок гуманітарно-природничих дисциплін, т. зв. "система вільних мистецтв", що традиційно формувала інтелектуально-гуманістичний світогляд особистості та фахівця, бакалавра "артиста-митця", магістрів та професорів філософії, юриспруденції, медицини, теології. Актуально в сучасних умовах освітніх процесів розширити знання, що формують гуманістичний світогляд, не тільки у межах етико-естетичного спрямування, а й у стандартах вільного володіння системними знаннями, в т. ч. дисциплінами філософського блоку "вільних мистецтв".

Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив, що сучасна історіографія частково формує аналітичний погляд на означену проблему з позицій вузькопрофільних дисциплін. Це праці таких вчених, як І. Цебрій [16], Т. Тищенко [4; 5], Н. Сидорова [12], Б. Єрасов [4; 5], М. Самардак [10], М. Духнич [3], О. Кузьменко [6], М. Суворов [14], С. Соловійов [13]. Розширюють та допомагають узагальнювати знання з обраної теми праці зарубіжних вчених-медієвістів, спеціалістів з дослідження історико-культурологічної думки епохи середньовіччя, серед яких: П. Уваров [15], Л. Брагіна [1], А. Ястребицька [17], Д. Антисері [9], Дж. Реале [9], К. Свасьян [11], С. Маркова [7], Т. Молокова [8], А. Гуревич [2].

Мета статті: проаналізувати та систематизувати трансформацію гуманітарно-природничих знань античної освіти в середньовічний західноєвропейський стандарт високого зразку, що формує морально-естетичну, глибоко духовну особистість.

Виклад основного матеріалу. У середньовічний період розвитку суспільства відбувся епохальний трансформаційний перелом від античного до середньовічного світогляду, що кардинально визначив та заклав основи майбутньої європейської цивілізації. У цей процес свій вклад внесли мислителі перехідної епохи: Марціан Капела (невідомо), Флавій Кассіодор (490-585), Теодорих Северин Боецій (480-525), Ісиодор Севільський (570-636). У авторів Б. Єрасова й Т. Тищенко [4] наголошується, що "вся середньовічна система знань ґрунтувалася на працях чотирьох найбільших просвітителів раннього середньовіччя: Марціана Капели, Боеція, Кассіодора і Ісиодора" [4, 122].

Важливим засобом культурного наслідування між античністю і середньовіччям була латинська мова, яка зберегла своє значення як мова церкви, державної документації, міжнародного спілкування і культури та стала основою романських мов, які виникли пізніше. Про мовні особливості викладання у середньовічних університетах говориться у А. Я. Гуревича [2], а саме: "монопольне положення латини як мови релігії та науки зробило можливим поширення в усіх країнах Заходу єдиної системи освіти – від "семи вільних мистецтв" до університетів" [2, 11].

У пізній античності, на думку Л. М. Брагіної [1], саме "християнство стало тією сполучною оболонкою, в яку змогли вміститися різноманітні погляди, уявлення, настрої – від тонких теологічних доктрин до язичницьких повір'їв та народних обрядів" [1, 438]. В цей напрям значний внесок зробили вчені-теологи, які відновили наукову дискусію про вчення ролі людини й природи у світобудові в античній спадщині, розробили деякі важливі проблеми пізнання, XI ст. виокремилася часом народження схоластики як широкого інтелектуального руху.

Термін "схоластика", за Л. Брагіною, походить від латинської "scholastikos – шкільний" [1, 443]. Схоластичні погляди впроваджувались у заклади середньовічної системи освіти через "осмислення догматичних передумов християнства з раціоналістичних позицій і за допомогою логічного інструментарію" [1, 443]. Про це ж писав М. Суворов [14], характеризуючи схоластику як "науковий метод, метод логіки і діалектики" [14, 215]. Таку ж думку висловлює С. Маркова [7], зауваживши, що одним з головних завдань науки схоластики "було поєднання в єдину систему чужорідних одне одному еле-

ментів, таких як антична філософія Аристотеля і християнська догматика, узгодження протиріч текстів "Священного писання", творів "отців церкви" [7, 25]. Вітчизняна філософ М. Самардак [10] розглядає схоластику як світоглядно-освітній феномен, що проявлявся у "самопідпорядкуванні західнохристиянській теології, поєднанні католицьких світоглядних догматів з раціоналістичною, насамперед логічною методологією" [10, 4]. Схоласти, на її думку, вважали, що процес пізнання світу має два рівні: трансцендентний або божественний та природний або людський. Надприродне знання регламентоване "Святим письмом" та працями "отців церкви", а природне пізнання досягається людським розумом, в т. ч. вченнями Платона та Аристотеля. Такий світогляд схоластичного вчення орієнтований на непорушні правила мислення, дозволив протягом кількох століть монополювати зберігати "усталені понятійно-термінологічні пізнавальні процедури, які брали на озброєння всі західноєвропейські науковці й освітяни" [10, 4].

Б. Єрасов та Т. Тищенко [5] стверджують, що метою середньовічної схоластики було "не проголосити нове слово, а підтвердити вже сказане "авторитетами" і освячене античною традицією. Число "авторитетів" складалося з богословів і філософів давніх часів, вчення яких розвивало "витонченість розуму, а схоластика сприяла розвитку абстрактного мислення" [5, 143].

Представники школи "схоластики" були універсальними вченими, спадкоємцями античного знання, що заклали інтелектуальний фундамент подальшого розвитку європейської цивілізації. Найвідомішими з них були алжирський єпископ Гіппонський Аврелій Августин (354 – 430), англієць Алкуїн Йоркський (735- 804), італієць Ірнерій (1055-1125), француз П'єр Абеляр (1097-1142), Альберт Великий (1193-1280) з Німеччини, італієць Ансельм Кентерберійський (1033/1034-1109), італієць Едмунд Річ Ебінгдонський (1175-1240), англієць Роберт Гроссетест (1175-1253), англієць Роджер Бекон (1214-1294), італієць Фома Аквінський (Томас Аквінат) (1225-1274), англієць Вільям Оккам (1280/1285-1349) та ін.

Про роль і значення антично-теологічної спадщини Аврелія Августина Л. Брагіна зазначає, що до "грецької і латинської літератури Європа не знала такого глибокого самоаналізу й такого глибокого проникнення у внутрішній світ людини" [1, 438]. Мислителя Ансельма Кентерберійського М. Самардак [10] визначає як "першого схоласта", що розробив вчення "fides quaerens intellectum" – про "віру, що шукає розуміння" [10, 4]

Про логіку переконання писав Алкуїн Йоркський. І. Цєбрій зазначила, що у Алкуїна наука діалектика "мала виключно конструктивно-мовний характер...є священною, божественною наукою" [16, 28].

Вчені вітчизняної та зарубіжної історіографії, в т. ч. російської, зокрема Т. О. Молокова [8], вважають Альберта Великого та Фому Аквінського найвідомішими богословами-схоластами, "Отцями церкви", розробниками схоластичної логіки. Зокрема, Т. Молокова стверджує, що "А. Великий був прихильником Аристотеля, автором творів богословського, природничо-наукового, історичного характеру. Фома Аквінський створив вчення католицького богослов'я, в якому питання пізнання природи і суспільства розглядалися в ортодоксальному католицькому дусі" [8, 4]. С. Маркова зазначила, що Фома Аквінський у трактаті "Сума теології" створив свого роду енциклопедію середньовічного світогляду на основі двох джерел пізнання: вищого – божественного одкровення і нижчого – людського розуму, які "ніколи не можуть суперечити одне одному" [7, 25].

Особливе місце у середньовічній науці, на думку сучасників, посідають вчені-схоласти Роджер Бекон та Роберт Гроссетест. Вони вперше у історії людства відділили містифікацію від науки, започаткувавши науковий підхід на основі експерименту. М. Духничем зазначено, що "природничо-наукову спрямованість Оксфордський університет набув завдяки діяльності магістра Роберта Гроссетеста, яку він виклав у трактаті "Про світло або Про начало форм". В ньому він виклав положення про світло, "геометричні закони розповсюдження якого були засадничими для всієї світобудови" [3, 46]. Найяскравішою постаттю оксфордської природничо-наукової школи XIII ст., на думку автора, був Роджер Бекон, він же студент, магістр Оксфорда; автор праці "Opus majus" ("Великий твір"), яка охопила на той час усі провідні галузі знань. У його творі наголошувалося на експериментально-дослідній складовій науки. Він вважав, що "дослідна наука – володарка споглядальних наук" [3, 46], а схоластичну логіку він протиставляв математиці, яка, на його думку, є "воротами й ключами" всіх наук" [3, 46]. На всі віки за Р. Беконом закріпилось авторське право на визначення поняття "scientia experimentalis" – "експериментальна наука" та крилатий вираз "знання – сила" [3, 46]. В галузі менеджменту, як зауважив П. Уваров, Р. Бекон надає перевагу лише освіченим людям: "вченим – клірикам, знавцям всіх наук, і особливо математики" [15, 26].

Центрами трансформаційних процесів нового зразку християнського гуманістичного світогляду освіти, культури взагалі у період середньовіччя залишилися школи, протягом середніх віків кафедральні школи Європи перетворились у університети. С. Соловйов зауважив, що "у 1088 р у

Болоньї на базі юридичної школи відкривається перший у Західній Європі університет" [13, 41]. Засновником Болонського університету був його школяр, юрист-викладач Ірнерій, якого С. Маркова визначає як першого, "який прагнув втілити навчально-освітній процес управлінську практику точного виконання положень римського права, тобто "Кодексу Юстиніана"" [7, 26], що формував і утверджував громадянсько-світську освіту.

За динамікою, розкритою С. Соловйовим, розпочав діяльність Оксфордський університет 1167 р.; з 1215 р. – славнозвісна Сорбонна, з часом – Паризький університет, фундатором якого був П'єр Абеляр. Сучасники П. Абеляра називали його "найблискучішим розумом свого часу" [13, 41], бо проявив він його в логічно сконструйованій системі знань університетської освіти на раціональному співвідношенні віри й розуму. Цю думку підтверджують вчені, в т. ч. Б. Єрасов та Т. Тищенко, зокрема сентенція "принцип Августина, що панував віками "вірую, щоб розуміти", була замінена П'єром Абеляром на новий – "розумію, щоб вірити", стверджуючи пріоритет розуму [5, 143].

Характерною рисою європейського стандарту університетської освіти, її гуманізації та демократизації послужило впровадження в навчальний процес греко-римської спадщини. Для широкого використання античної спадщини були організовані спеціальні школи перекладу. Д. Антисері і Дж. Реале сповіщають про "колегіум перекладачів" [9, 530] в м. Толедо (Італія), де працювали відомі знавці грецької, арабської, латинської та ін. мов, такі як Домінік Гундисальві, Ібн Дахуд, Іоанн Іспанський, що зробили переклад латинською версію не менше 92 оригіналів грецько-арабських праць, зокрема: "Фізику" і 10 книг "Метафізики" Аристотеля, "Метафізику" Авіценни, "Філософію" Аль-Газали, "Медичного канону" Авіценни, "Альмагест" Птолемея, "Метеорологія" Аристотеля, "Про виміри кола" Архімеда, "Елементи" Евкліда, роботи Галена, Гіппократа, алхімії, оптики і т.д. Таким чином, за визначенням вищевказаних авторів "друга половина XII ст. відмічена дифузиею греко-арабської науки на заході в усій своїй незалежності від християнської традиції" [9, 530-531]. Позицію глобальних знань, заявлених у перекладеній античній спадщині середньовіччя, підтверджує медієвіст К. Свасьян [11]: "XII століття – це епоха перекладачів." [11, 112].

О. Кузьменко здійснив аналіз структури середньовічного університету, виділивши три моделі організації середньовічної вищої освіти, які були характерними для університетів XII–XVIII ст. Наприклад, паризька модель складалась з чотирьох факультетів, таких як вільних мистецтв, юридичного, медичного, теологічного, "з яких факультет вільних мистецтв вважався фундаментом, право та медицина – стінами, а теологія – дахом" [6, 14].

Болонська модель розглядається О. Кузьменко "як модель гільдії, асоціації чужоземців, для організації життя яких утворювалися земляцтва... за лінгвістичним та етнографічним принципами.." [6, 14]. Навчальні колегії або коледжі представлені ним як форма організації університету. За відомостями О. Кузьменко, колегія "... поступово перетворилась на автономні або напівавтономні академічні співтовариства, корпорації на чолі з магістрами" [6, 14]. Характерними ознаками цієї моделі освіти був тісний зв'язок із церковною владою, надання переваги богослов'ю та філософії.

Про роль університетської освіти у формуванні нової інтелектуальної еліти заявляє А. Ястребицька, на її думку "соціокультурний тип інтелектуала – професіонала формується на Заході у XII–XIII ст." [17, 228]. Також А. Ястребицька створила психологічний портрет середньовічного вченого-інтелектуала, такого собі універсала антично-теологічних знань, затребуваного у світі. Про це вона пише так: "Він – "людина світу", ... він – людина авторитету, яким наділені всі тексти, що вивчаються і розповсюджуються, починаючи з Біблії. Але він не наслідує їх сліпо. Він знайомий з критикою, їх раціональним тлумаченням або взагалі надає перевагу раціональному знанню" [17, 229].

Висновки. Середньовічні університети пришвидшили процес зародження в Західній Європі світської інтелігенції, високоосвіченої, гуманістичної еліти. Вона була наповнена античним природничо-гуманітарним знанням та схоластично-філософським світоглядом, що відіграло важливу роль у культурному розвитку суспільства. Перспективи подальших досліджень передбачають культурологічну реконструкцію особливостей духовно-моральних цінностей філософії Відродження у системі вищої освіти.

Література

1. Брагина Л. М. История средних веков / Л. М. Брагина. – М.: Высш. шк., 1990. – 495 с.
2. Гуревич А. Я. Словарь средневековой культуры / А. Я. Гуревич. – М.: РОССПЭН, 2003. – 632 с.
3. Духнич М. А. Генезис природничонаукових та медичних досліджень у перших університетах / М. А. Духнич, Т. С. Ларіна // Вісник Житомирського держ. ун-ту. імені Івана Франка. – Житомир. – 2004. – С. 44–48.
4. Єрасов Б. Освіта в країнах західної Європи епохи середньовіччя / Б. Єрасов, Т. Тищенко // Педагогічні науки. – 2010. – Вип. 1. – С. 119-124.
5. Єрасов Б. Освіта в країнах західної Європи епохи середньовіччя / Б. Єрасов, Т. Тищенко // Педагогічні науки. – 2010. – Вип. 2.— С. 138-145.

6. Кузьменко О. М. Трансформація ідеї університету: від першого історичного типу до першої кризи / О. М. Кузьменко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2014. – № 3-4. – С. 11-16.
7. Маркова С.П. Процесс обучения в средневековых западноевропейских университетах / С. П. Маркова // "Диалоги с прошлым": Исторический журнал. – 2012. – №7. – С.18-27.
8. Молокова Т. А. Очерки истории университетского образования: Монография / Т. А. Молокова – М.: Моск. гос. строит. ун-т., 2011. – 176 с.
9. Реале Дж. Западная философия от истоков до наших дней: у 4 т. Т1-2 / Дж. Реале, Д. Антисери. – СПб.: "Издательство Пневма", 2003. – 688 с
10. Самардак М. М. Університети як фактор інституювання західноєвропейської науки / М. М. Самардак // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2003. – № 11. – С. 3–7.
11. Свасьян К. А. Становление европейской науки / К. А. Свасьян. – М.: "Evidentis", 2002. – 440 с.
12. Сидорова Н.А. Основные проблемы истории университетов в средние века в освещении современной буржуазной историографии / Н. А. Сидорова // Средние века. – 1963. – Вып. 23. – С. 229-237.
13. Соловийов С. М. Фрагменти до історії західноєвропейської освіти / С.М. Соловийов // Петро Могила – видатний український просвітителі і релігійний діяч XVII століття : матеріали наук.-практ. конф. – Миколаїв : Видавничий центр МФ НАУКМА. –1997. – С. 39-42.
14. Суворов Н. С. Средневековые университеты / Н. С. Суворов. – М.: Типо-лит. т-ва И.Н. Кушнерев и Ко, 1898. – 254 с. – репринтная копия. – М.: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2012. – 256 с.
15. Уваров П.Ю. История интеллектуалов и интеллектуального труда в Средневековой Европе / П. Ю. Уваров. – М.: ИВИ РАН, 2000. – 98 с.
16. Цебрій І.В. Місце діалектики в освітній системі Алкуїна Йоркського / І.В. Цебрій // Філософські обрії. – 2012. – № 27. – С. 25-34.
17. Ястребицкая А.Л. Средневековый человек и его мир / А.Л. Ястребицкая. – М.: Интерпракс, 1994. – 400 с.

References

1. Brahyuna, L. M. (1990). History of the Middle Ages. High School. [in Russian].
2. Hurevych, A. (2003). Dictionary of medieval culture. ROSSPEN. [in Russian].
3. M. A. Dukhnych, T. S. Larina (2004). Genesis of natural science and medical research at the first universities. Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University, 44-48. [in Ukrainian].
4. B. Yerasov, T. Tyshchenko (2010). Pedagogical science. Education in the countries of Western Europe of the Middle Ages. (1st issue, pp. 138-145). Ukraine. [in Ukrainian].
5. B. Yerasov, T. Tyshchenko (2010). Pedagogical science. Education in the countries of Western Europe of the Middle Ages. (2nd. issue, pp. 138-145). Ukraine. [in Ukrainian].
6. Kuzmenko, O. M. (2014). Continuing Professional Education: Theory and Practice. Transformation of the University's ideas: from the first historical type to the first crisis (3-4th ed., pp. 11-16). Ukraine: Author. [in Ukrainian].
7. Markova, S. P. (2012). Dialogues with the past. The process of teaching in the medieval West European universities, 7, 18-27. [in Russian].
8. Molokova, T. A. (2011). Essays on the history of university education: Monograph. Russia: Moscow state university. [in Russian].
9. Dzh. Reale, D. Antysery (2003). Western philosophy from the source to our days: 4 vol. (Vol. 1-2nd.). Russia: "Pnevma Publishing House". [in Russian].
10. Samardak, M. M. (2003). Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University. Universities as a factor of the institution in Western European science, 11, 3-7. [in Ukrainian].
11. Svasian, K. A. (2002). The formation of European science. Russia: "Evidentis". [in Russian].
12. Sydorova, N. A. (1963). Middle Ages. The main problems in the history of universities of the Middle Ages in modern bourgeois historiography, 23, 229-237. [in Russian].
13. Soloviyov, S. M. (1997). Fragments to the history of Western European education. Petro Mohyla is a prominent Ukrainian educator and religious figure of the XVII century. Materials of the scientific-practical conference. . Mykolaiv, Ukraine: Publishing Center of the NaUKMA MF. [in Ukrainian].
14. Suvorov, N. S. (1898 (2012)). Medieval Universities. . Kushnerov and Ko (Book House "LIBROKOM"). [in Russian].
15. Uvarov, P. Y. (2000). The History of Intellectuals and Intellectual Work in Medieval Europe.: YVY RAN. [in Russian].
16. Tsebriy, I. V. (2012). Dialectics in the educational system of Alcoyne of York (27th ed.): Philosophical horizons.
17. Yastrebytskaya, A. L. (1994). Medieval man and his world.: Interpraks. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 27.09.2017 р.